NAIM KARIMOVNING ADABIY-TANQIDIY FAOLIYATI VA O‘ZBEK ADABIYOTSHUNOSLIGIDAGI O‘RNI

Yo‘ldosheva Ruxshona

Annotatsiya. Mazkur maqolada taniqli adabiyotshunos olim va munaqqid Naim Karimovning ilmiy-adabiy faoliyati, XX asr o‘zbek adabiyoti tarixini o‘rganishdagi xizmatlari hamda jadid adiblari merosini tadqiq etishdagi yondashuvi tahlil qilinadi. Olimning Cho‘lpon, Usmon Nosir, Oybek, Hamid Olimjon va boshqa ijodkorlar haqidagi izlanishlari misolida adabiy tanqidning tarixiy xotirani tiklash, ijodkor shaxsiyatini anglash va badiiy merosni xolis baholashdagi ahamiyati yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Naim Karimov, adabiy tanqid, adabiyotshunoslik, jadid adabiyoti, Cho‘lpon, Usmon Nosir, adabiy portret, tarixiy xotira.

Аннотация. В статье анализируется научная и литературно-критическая деятельность известного узбекского литературоведа Наима Каримова, его вклад в изучение истории узбекской литературы XX века и наследия джадидских писателей. На примере исследований о Чулпане, Усмане Насыре, Айбеке и Хамиде Алимджане раскрывается значение литературной критики в восстановлении исторической памяти и объективной оценке художественного наследия.

Ключевые слова: Наим Каримов, литературная критика, литературоведение, джадидская литература, Чулпан, Усман Насыр, литературный портрет, историческая память.

Abstract. This article examines the scholarly and literary-critical activity of the prominent Uzbek literary scholar Naim Karimov, focusing on his contribution to the study of twentieth-century Uzbek literature and the legacy of Jadid writers. Through his research on Cho‘lpon, Usmon Nosir, Oybek and Hamid Olimjon, the article highlights the role of literary criticism in restoring historical memory and evaluating literary heritage objectively.

Keywords: Naim Karimov, literary criticism, literary studies, Jadid literature, Cho‘lpon, Usmon Nosir, literary portrait, historical memory.

KIRISH

O‘zbek adabiy tanqidchiligi milliy adabiyot taraqqiyotini anglash, badiiy asarlarning g‘oyaviy-estetik xususiyatlarini baholash va ijodkorlar merosini ilmiy mezonlar asosida o‘rganishda muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, XX asr adabiyoti murakkab tarixiy-siyosiy jarayonlar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgani sababli, bu davr ijodkorlari hayoti va asarlarini tadqiq etish adabiyotshunosdan chuqur bilim, xolislik hamda tarixiy tafakkurni talab qiladi. Ana shunday mas’uliyatli ilmiy yo‘nalishda samarali faoliyat yuritgan olimlardan biri Naim Karimovdir.

Naim Fotihovich Karimov 1932-yil 12-dekabrda Toshkent shahrida tug‘ilgan. U o‘zbek adabiyotshunosligi rivojiga salmoqli hissa qo‘shgan olim, munaqqid va jamoat arbobi sifatida tanilgan. Uning tadqiqotlari XX asr o‘zbek adabiyoti, jadidchilik harakati, qatag‘on davri ijodkorlari hamda yirik adiblar hayoti va ijodini qamrab oladi.[1]

ASOSIY QISM

Naim Karimov ilmiy izlanishlarining asosiy yo‘nalishlari

Naim Karimov ilmiy faoliyatining muhim jihati shundaki, u adabiy hodisalarni faqat badiiy matn doirasida emas, balki muayyan davrning ijtimoiy, siyosiy va ma’naviy muhiti bilan uzviy aloqada o‘rganadi. Bunday yondashuv ijodkor dunyoqarashining shakllanishi, asarning yaratilish sabablari va uning davr adabiy jarayonidagi o‘rnini kengroq anglash imkonini beradi. Olimning izlanishlarida tarixiy hujjatlar, xotiralar, arxiv ma’lumotlari va badiiy matn tahlili o‘zaro uyg‘unlashadi.

Uning tadqiqotlari orasida Cho‘lpon ijodiga bag‘ishlangan ishlar alohida ahamiyatga ega. Cho‘lpon merosini o‘rganish uzoq vaqt davomida murakkab mafkuraviy to‘siqlarga duch kelgan. Karimov istiqlol davrida shoir hayoti, ijodiy qarashlari va fojeali taqdirini kengroq yoritishga intildi. “Abdulhamid Sulaymon o‘g‘li Cho‘lpon” tadqiqoti hamda

keyinchalik nashr etilgan “Cho‘lpon” ma’rifiy romani adib shaxsiyati va ijodiy olamini yaxlit tasavvur etishga xizmat qiladi.[2]

Cho‘lpon ijodini o‘rganishda Karimovning e’tibori shoirning faqat she’riy mahoratiga emas, balki milliy uyg‘onish, erkinlik, ma’rifat va inson qadr-qimmati bilan bog‘liq qarashlariga ham qaratiladi. Shu jihatdan olimning ishlari cho‘lponshunoslikning rivojlanishiga, shoir merosining keng kitobxonlar ommasiga qayta tanitilishiga yordam berdi. Tadqiqotchi uchun muhim bo‘lgan tarixiy dalil va badiiy talqin uyg‘unligi uning ilmiy uslubini belgilovchi xususiyatlardan biridir.

Ijodkor shaxsiyati va adabiy portret yaratish mahorati

Naim Karimovning ilmiy-adabiy merosida adabiy portret va biografik tadqiqotlar muhim o‘rin egallaydi. Olim ijodkor hayotini oddiy tarjimayi hol ma’lumotlari yig‘indisi sifatida emas, balki shaxs, davr va ijod o‘rtasidagi murakkab munosabatlar tizimi sifatida talqin qiladi. Bunda adibning oilaviy muhiti, ta’lim olishi, ijodiy shakllanishi, zamondoshlari bilan aloqalari va tarixiy sharoit ta’siri bir butun holda ko‘rib chiqiladi.

“Usmon Nosirning so‘nggi kunlari” asarida shoir hayotining og‘ir va fojeali sahifalari hayotiy lavhalar, hujjatlar va xotiralar asosida yoritiladi. Usmon Nosir taqdiri orqali qatag‘on siyosatining iste’dodli ijodkorlar hayotiga ko‘rsatgan halokatli ta’siri ochib beriladi.[3] Bu kabi tadqiqotlar adabiyot tarixini inson taqdiri bilan bog‘lab o‘rganishning samarali namunasidir.

Olim Oybek va Hamid Olimjon ijodiga ham alohida e’tibor qaratgan. “Oybek” hamda “Hamid Olimjon: shoir hayoti va ijodidan lavhalar” kabi kitoblari adiblar hayoti va ijodiy merosini o‘rganishga bag‘ishlangan. Bu tadqiqotlarda ijodkorning badiiy olami, adabiy muhitdagi o‘rni va zamondoshlari bilan munosabatlarini yoritish orqali XX asr o‘zbek adabiy jarayonining muhim qirralari ochiladi.[4]

Jadid adabiyoti va tarixiy xotirani tiklash masalasi

Karimov faoliyatining yana bir muhim yo‘nalishi jadid adabiyoti namoyandalari merosini o‘rganishdir. Jadidlar millatni ma’rifatli qilish, ta’limni yangilash, ijtimoiy ongni uyg‘otish va milliy taraqqiyotga erishish g‘oyalarini ilgari surganlar. Ularning ijodini tadqiq etish orqali XX asr boshlaridagi adabiy-estetik tafakkur va milliy uyg‘onish jarayonlarini chuqurroq anglash mumkin.

Olimning Cho‘lpon, Fitrat va boshqa jadid namoyandalari haqidagi izlanishlari adabiy merosga tarixiy adolat nuqtayi nazaridan yondashish zarurligini ko‘rsatadi. Bunda ijodkorlarning asarlari davr mafkurasi bilan cheklanmay, milliy adabiyot taraqqiyotiga qo‘shgan hissasi, badiiy yangiligi va insonparvarlik g‘oyalari asosida baholanadi. Naim Karimovning “XX asr adabiyoti manzaralari” kitobi ham davr adabiy jarayonini keng ko‘lamda kuzatish va ayrim ijodkorlar faoliyatini o‘zaro bog‘liq holda tushunish uchun muhim manbalardan biridir.[5]

Adabiy tanqidning vazifasi faqat asardagi yutuq va kamchiliklarni ko‘rsatishdan iborat emas. U adabiy jarayonning ichki qonuniyatlarini ochish, badiiy tafakkurdagi yangilanishlarni aniqlash, ijodkorning tarixiy va estetik mavqeini belgilashni ham ko‘zda tutadi. Karimovning tadqiqotlarida ana shu vazifalar o‘zaro bog‘liq tarzda namoyon bo‘ladi. U tarixiy dalillarni tahlilga jalb etish orqali adabiy bahoning ishonchliligini kuchaytiradi.

Naim Karimov tanqidiy uslubining o‘ziga xosligi

Naim Karimovning ilmiy uslubida ilmiylik va ommabop bayon uyg‘unlashgan. U murakkab tarixiy jarayonlarni o‘quvchiga tushunarli tarzda yetkazishga, ijodkor hayotidagi muhim voqealarni badiiy tafsilotlar bilan jonlantirishga intiladi. Shu sababli uning ayrim biografik tadqiqotlari ilmiy ma’lumot berish bilan birga, kitobxonni tarixiy shaxs taqdiri haqida mushohada yuritishga undaydi.

Olimning yondashuvida manbaga tayanish, tarixiy haqiqatni aniqlash va ijodkor merosini davr kontekstida baholash muhim mezon hisoblanadi. Bu xususiyatlar uning adabiy portretlarida ham, adabiy-tanqidiy maqolalarida ham ko‘zga tashlanadi.

Tadqiqotchi ijodkorning shaxsiy hayoti bilan badiiy ijodi o‘rtasidagi aloqani ochishga harakat qiladi, biroq asar qiymatini faqat tarjimayi hol bilan izohlab qo‘ymaydi. Aksincha, badiiy matnning estetik xususiyatlarini ham tahlil markazida saqlaydi.

Naim Karimovning ko‘p yillik ilmiy faoliyati o‘zbek adabiyotshunosligida tarixiy-biografik tadqiqotlar rivojiga turtki bergan yo‘nalishlardan biri sifatida baholanishi mumkin. Uning asarlari talaba va tadqiqotchilar uchun XX asr o‘zbek adabiyoti namoyandalari hayoti, ijodi va davr adabiy muhiti haqida muhim ma’lumotlar beradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Naim Karimov o‘zbek adabiyotshunosligi va adabiy tanqidchiligi taraqqiyotida munosib o‘rin egallagan olimlardan biridir. Uning ilmiy izlanishlari XX asr o‘zbek adabiyoti tarixini chuqurroq anglash, jadid adiblari va qatag‘on qurbonlari merosini qayta baholash, ijodkorlar hayoti bilan badiiy ijod o‘rtasidagi munosabatlarni yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Karimovning Cho‘lpon, Usmon Nosir, Oybek va Hamid Olimjon haqidagi tadqiqotlari adabiy portret yaratish, tarixiy hujjatlarni ilmiy muomalaga kiritish hamda badiiy merosni xolis talqin etish borasidagi izlanishlar namunasidir. Uning ilmiy merosi adabiy tanqidning jamiyat ma’naviy hayotidagi vazifasini, ya’ni tarixiy xotirani asrash va milliy adabiyot qadriyatlarini anglashga xizmat qilishini yana bir bor ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov N. Abdulhamid Sulaymon o‘g‘li Cho‘lpon. – Toshkent: Fan, 1991.

2. Karimov N. Cho‘lpon: ma’rifiy roman. – Toshkent: Sharq, 2003.

3. Karimov N. Usmon Nosirning so‘nggi kunlari: hayotiy lavhalar, hujjatlar, rivoyatlar. – Toshkent: Sharq, 1994.

4. Karimov N. Hamid Olimjon: shoir hayoti va ijodidan lavhalar. – Toshkent: Yosh gvardiya, 1979.

5. Karimov N. XX asr adabiyoti manzaralari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2008.

6. Nuriddinova U. Naim Karimov. Adabiy tanqid sohasidagi izlanishlar samarasi // Modern Science and Research. – 2024. – Vol. 3, Issue 1.

7. Ilm va izlanishga baxshida umr: Naim Karimov tavalludining 90 yilligiga. – Andijon: Bobur nomidagi viloyat axborot-kutubxona markazi, 2022.